

ВАСИЛЬ ПЛЮЩ

СПІЛКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТА
СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

(ДО 50-ЛІТТЯ ЗАСНОВАННЯ СВУ-СУМ)

МЮНХЕН 1975

ВАСИЛЬ ПЛЮЩ

СПІЛКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ
та
СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

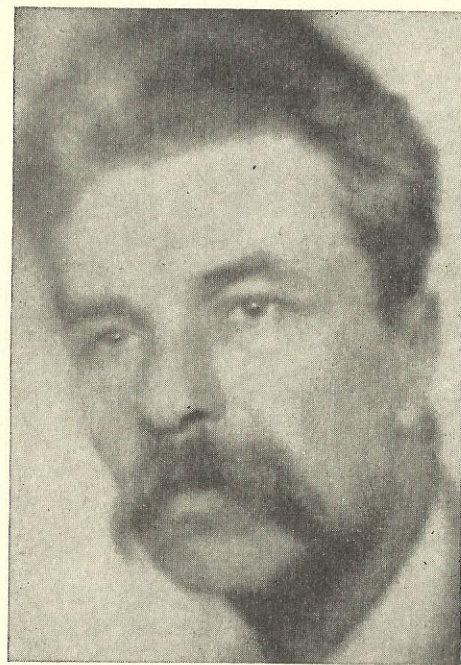
(ДО 50-ЛІТТЯ ЗАСНОВАННЯ СВУ-СУМ ТА 45-ЛІТТЯ
ПРОЦЕСУ НАД НИМИ)

МЮНХЕН 1975

Відбитка з «Шляху Перегоми»

Printed in West Germany

Druckgenossenschaft „CICERO“ eGmbH,
8 München 80, Zeppelinstrasse 67

Сергій Єфремов (1876-1937)

Цього року минає 50 років з часу заснування Спілки Визволення України (СВУ) та Спілки Української Молоді (СУМ) та 45-ліття процесу над цими організаціями¹⁾.

СВУ-СУМ були найбільшим і найдокладніше вивченим²⁾ рухом боротьби з російською окупаційною владою в Україні, діяльність їх є цілою епохою в українському визвольному рухові і тому заслуговує найбільшої уваги широких кіл громадськості, істориків, советологів та соціологів.

Особливо важливим і цікавим є вивчення цього руху саме тепер, коли в УРСР та в СРСР в цілому, відмічаємо посилене переслідування інакодумаючих та зокрема проявів боротьби уярмлених націй за свою національну самостійність, національну культуру, за вільну думку та основні права людини.

Спротив накиненій Москвою владі, ідеології, тоталітаризмові почався в Україні відразу після окупації України московським військом і не припиняється до цього часу. Він мав і має різні форми, роз-

¹⁾ Сестра М. Павлушкова — голови СУМ-у, Наталія Павлушкова, у своїй праці про СВУ зазначає, що перша організаційна нарада у справі заснування СВУ відбулася у грудні 1924 р., але всіма прийнятою датою заснування СВУ вважається рік 1925.

²⁾ Дивись літературу при кінці книжки.

мах, проходив і проходить під різними кличами — але він невмирущий.

Після чотирирічної збройної боротьби Української Народньої, тобто демократичної Республіки з РСФСР прийшла довгорічна повстанська боротьба українського народу з московським комуністичним окупантом. Ця боротьба майже беззбройного, майже позбавленого єдиного проводу народу з озброєним московським військом, величезним апаратом компартії та чужинецьких функціонерів му-сила скінчитися поразкою

Запровадження советської нової економічної політики, «поступки» соціальні та національні (зокрема заповіджене передання селянству землі, а фабрики в справі розвитку української національної культури) притупили насагу дальшої боротьби, примусили широкі кола української еліти шукати нових шляхів захисту прав українського народу та прав людини.

Три політичні напрямки

Серед цієї еліти витворилися тоді три основні напрямки.

Одна частина провідної української еліти продовжувала стояти на позиціях потреби дальшої збройної боротьби з Москвою. Ця позиція в тодішніх часах не мала виглядів на успіх, бо власними силами український народ не мав у той час сил і змоги боротися проти Москви та її агентів.

Друга частина української еліти повірила обіцянкам Москви визнати суверенну українську советську — республіку прийняла це як дійсність, а не як стратегічний маневр — а також запровадження нової економічної політики, українізацію, послаблення терору та тоталітаризму і з незрозумілим ентузіазмом кинулася в обійми окупаційної влади.

З одного боку, починається т. зв. «зміновеховство», в Україну повертається Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Андрій Ніковський та інші, представники української інтелігенції Західньої України, як Степан Рудницький, Василь Кас'ян, Михайло Лозинський та інші.

З другого боку, слухняною зброєю КП(б)У, а власне ВКП(б) та органів московської советської влади стають українські комуністи, як Олександр Шумський, Григорій Гринько, Антін Приходько, Михайло Полоз, Василь Еланський, Панас Любченко, Микола Хвильовий, Матвій Яворський і десятки інших³⁾.

Третя частина провідної української еліти, найбільша, найосвіченіша та найрозумніша, зайняла позицію захисту українського народу, боротьби за українську державність, українську культуру, українську ментальність, українську економіку всі-

³⁾ Всі вони пізніше були знищені московськими ЧК, ГПУ, НКВД (Надзвичайною комісією по боротьбі з контрреволюцією, Державним політичним управлінням, Народнім комісаріатом внутрішніх справ, тобто органами таємної поліції).

ма можливими на ту пору засобами. Діячі цієї групи ані на одну хвилину не довіряли позірній зміні курсу окупаційної влади. Вони добре знали, що нова економічна політика, ослаблення протиукраїнського курсу, соціальні поступки, послаблення терору — це лише стратегічний маневр, що все це аж ніяк не приведе до переродження тоталітарного, комуністичного режиму в устрій демократичний.

Наростання загальнонаціональної визвольної боротьби

Сюди належала праця в нелегальних українських політичних організаціях, праця в легальних організаціях, в першу чергу в наукових та навчальних закладах (у ВУАН з усіма її катедрами, комісіями та іншими закладами, в університетах, науководослідних і навчальних інститутах), у видавництвах, кооперації, школах, театрах, художніх, письменницьких організаціях та інших закладах мистецтва, нарешті праця через Українську Автокефальну Православну церкву, навколо якої скупилося багато високоосвічених, свідомих, патріотичних людей.

З цієї групи й вийшли організатори Спілки Визволення України та Спілки Української Молоді.

Як знаємо з історії українського визвольного руху, велика кількість майбутніх організаторів СВУ-СУМ належала до Братства Українських Державників (БУД) або вийшла з лав українських партій, а саме УСР-ів УСД-ів, Соціалістів-Самостійни-

ків, Соціалістів-Федералістів, або з лав видатних діячів української науки, культури, кооператорів, церковних діячів.

Цих людей об'єднувала загальноукраїнська, (а не партійна), глибокодемократична, гуманістична настанова до питань політично-громадського життя, переконання про потребу глибоких соціальних реформ, як теж і відраза до будь-яких тоталітаристичних потягнень та терору. Їх принциповими настановами були кличі про переважаюче значення інтересів нації над клясами, інтересів громади та особи над інтересами партії чи бюрократичного апарату. Їх духовними вождями були світлі постаті українського та всесвітнього гуманізму Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, а з новіших діячів — постать Симона Петлюри, який ставши керівником Української Держави, порвав зв'язки з партіями й у своїй політиці був понадклясовим, понадпартійним, понадстановим вождем українського народу.

Організатори, а потім учасники руху СВУ-СУМ взяли на себе надзвичайно важке завдання: в умовах тоталітарно-терористичної, просякненої наскрізь агентами ворожої таємної поліції, імперії, в умовах щойно закінченої поразки національновизвольних змагань, а тим самим в умовах певного розчарування та втоми широких народніх мас, — створити постійнодіючий спротив усій нації проти окупанта.

Зробити це було значно важче, ніж, наприклад, творити підпільні організації під Польщею, в часи

німецького завоювання в різних країнах Європи, або в тоталітарних державах сучасного світу⁴⁾.

Засади програмового становища руху національного визволення

Вище ми вже зупинялися на основних засадах руху СВУ*. Докладно опрацьованої програми, статуту цей рух не мав. Рух СВУ був передусім загальнонаціональним протиімперським та протикомуністичним рухом. До комунізму, як філософської та соціально-економічної системи, членство СВУ було наставлене гостро негативно. Досвід історії показав, що народ не може мати політичної волі, не може нормально розвиватися соціально, коли він поневолений національно.

Звідси вплив перший постулат руху, що основою життя української нації, як і кожної нації, є примат національного буття перед усіма іншими проблемами: політичними, економічними, соціальними тощо. Національне буття й, отже, повний розвиток нації, можливі лише під умовою створення

⁴⁾ Докладно про ситуацію в Україні перед і під час нової економічної політики, автор писав у своїй монографії «Боротьба за Українську Державу під советською владою». Лондон, 1973.

* Докладно про історію виникнення, діяльність СВУ-СУМ-у дивись праці В. Плюща, Н. Павлушкової, Миколи Ковалевського, Володимира Наддніпрянца та інших. Дивись список літератури на кінці цієї книжки.

національної суверенної держави. Політичні, економічні й соціальні реформи можливі й дають ефект лише в умовах створення свого власного національного організму.

Розвиток подій в Україні після розгрому СВУ-СУМ-у та української еліти, українського селянства, довели це безсумнівно.

Другою принциповою засадою СВУ була неможливість компромісів із чужою, накиненою з-зовні, владою. Жадні компроміси з чужою окупаційною владою, які б позірні поступки вона не робила в національному питанні, які б соціальні блага вона не обіцяла народові, — є неприпустимі і вбивчі для нації. Недавні події в Україні ще раз підтвердили правильність цієї тези. Спроби українських інтелектуалів, передових селян та робітників, домогтися від Москви та її агентів в Україні якихсь поступок навіть у такій обмеженій ділянці, як розвиток української культури, домогтися хоч би українізації високого шкільництва, науки, державного апарату, закінчилися новою хвилею репресій.

Отже рух СВУ-СУМ-у був у першу чергу рухом національним, рухом за збереження української нації перед фізичним та моральним геноцидом.

До речі цього й досі не розуміють російські протирежимники. Наприклад, О. Солженіцин та М. Чавчавадзе, згадуючи в своїх працях про рух СВУ-СУМ-у називають його рухом протирежимним. Росіянам, які борються з советським режимом, з комунізмом, мабуть ніколи не буде зрозумілим,

що вони борються за полегшення цього московського режиму, який аж ніяк не загрожує існуванню російського народу, а українці борються за існування своєї нації і за знищення російської окупації.

Наступною засадою руху СВУ-СУМ-у було створення Української Держави на засадах поваги до людини та її прав, поваги до волі, на засадах справжнього демократизму. Типовим для всіх провідних діячів СВУ був широкий лібералізм, орієнтація на західню культуру.

Для руху СВУ-СУМ-у, у протилежність до партійних рухів періоду Визвольних Змагань 1917-1921 років, було другорядним питанням форма державного устрою майбутньої Української Держави та її соціально-економічної структури. Керівні діячі СВУ-СУМ-у, членство цих організацій та прихильники цього руху вважали, що форму правління, соціально-економічну структуру Української Держави мав би встановити сам народ шляхом вільного виявлення своїх бажань нормальним демократичним шляхом. Правда, більшість членів та прихильників СВУ-СУМ-у схилилася до республіканської форми правління та широких соціальних реформ. Соціальна програма у загальних рисах була така: земля мусіла належати тим, що працювали на ній, тобто українському селянству, великі підприємства, банки, залізниці, водні шляхи мали б належати державі, але в керівництві загальнонародними підприємствами мали брати участь робітники та всі трудящі. Приватна власність на дрібні підприєм-

ства, землю в певних межах мусіла бути відновлена, а особливо мусіло бути встановлене всіляке сприяння приватній ініціативі⁵⁾.

Початки організування СВУ-СУМ

Впродовж 1924 та початку 1925 років тривала підготовча праця щодо створення нового визвольного руху. На чолі руху став відомий український діяч, заступник президента Всеукраїнської академії наук, видатний літературознавець **Сергій Єфремов**, людина, яка користувалася великим авторитетом серед українських вчених, української еліти й українського народу. Його часто звали «совістю українського народу».

У червні 1925 р. відбулися організаційні збори СВУ в Києві за участю **Сергія Єфремова**, **Володимира Чехівського**, **Володимира Дурдуківського**, **Андрія Ніковського**, **Йосипа Гермайзе**, **Олександра Гребенецького** і **Людмили Старицької-Черняхівської**⁶⁾. Всі ці особи були видатними українськими ді-

⁵⁾ Докладніше про ідеологічні та соціально-політичні засади руху СВУ-СУМ-у дивись у згаданій вище праці — дивись примітку 4 та зізнання на процесі СВУ — «Спілка Визволення України». Стенографічний звіт із судового процесу. Видав «Пролетар», Харків 1931.

⁶⁾ Наталія Павлушкова твердить, що перед цими організаційними зборами ще були наради у справі заснування СВУ, зокрема у грудні 1924 р., у нараді з цього приводу брали участь теж академіки Агатангел Кримський, Костянтин Воблий, проф. д-р мед. Василь Виноградов, один із тодішніх поетів України та «один високої ранги військовик».

ячами. На цьому засіданні були поділені функції між окремими особами так: С. Єфремов — голова, В. Чехівський — заступник голови, В. Дурдуківський — скарбник. Й. Гермайзе, а пізніше Олександр Черняхівському (д-р мед. професору гістології Медичного інституту), Григорієві Іваниці (видатному українському філологу Київського Інституту народної освіти), Григорієві Холодному (керівникові Інституту української наукової мови, професорові Київського Інституту народної освіти), Володимирі Удовенкові (професорові д-р мед., керівникові катедри загальної гігієни Київського медичного інституту) доручено було організацію СВУ в наукових установах та вищих навчальних закладах, працю серед студентства та шкільної молоді, А. Ніковський, Л. Старицька-Черняхівська (письменниця), пізніше Михайло Івченко (письменник) мали працювати серед письменників, артистів, закладати мережу СВУ у видавництвах, Володимирові Чехівському (колишній прем'єр уряду УНР, відомий церковний діяч) було доручено нав'язати зв'язки з Українською Автокефальною Православною Церквою.

Організаційною формою СВУ-СУМ-у в першому періоді діяльності було прийнято форму глибоко законспірованих п'яток у різних установах, організаціях, вищих школах і т. п. Далі ці п'ятки творилися в містах, містечках, селах всієї України. Члени п'яток, згідно задуму, не мали б мати зв'язку між собою і знали лише керівника п'ятки. Керівник п'ятки мав знати лише того члена СВУ з іншої

п'ятки, який притягнув його до СВУ й утримувати з ним зв'язок.

Наталія Павлушкова, сестра Голови СУМ-у і дуже близька родичка С. Єфремова та В. Дурдуківського (їх небога) у своїй праці пише, що СВУ мала свій керівний орган у вигляді Президії, що складалася з 12-15 осіб, а Президія мала біля 100 уповноважених Центру, пов'язаних на місцях із п'ятками⁷⁾.

З бігом часу мабуть не пощастило дотриматися суворої конспірації, форми п'яток. З показів членів СВУ-СУМ-у дізнаємося вже про існування цілих гуртків СУМ-СВУ.

Форми діяльності СВУ-СУМ

Найважливішою формою діяльності СВУ-СУМ-у було творення дуже великої кількості легальних літературних, театральних, музичних, спортових, прицерковних та інших гуртків, члени яких навіть не знали, що вони належать до руху СВУ, індивідуальна праця в установах, видавництвах, кооперації, в школах, наукових, навчальних та інших закладах. Праця ця провадилася за задалегідь розробленим керівництвом СВУ-СУМ-у пляном та за інструкціями керівних діячів цих організацій.

Коли остаточно організаційно оформилася **Спілка Української Молоді** точно ми не знаємо. Без-

⁷⁾ Наталія Павлушкова, Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді. СВУ-СУМ. Збірник, книга 2. Нью-Йорк—Мюнхен. 1964.

Микола Павлушков (1903-193..?)

умовним є, що початки її виникли ще в українській гімназії ім. Т. Шевченка в Києві, директором якої був В. Дурдуківський і де існувало учнівське Товариство єдності та згоди (ТСЗ). Першими членами СУМ-у були **Микола Павлушков**, **Борис Магушевський** та інші. До них у дуже короткому часі приєдналися сотки студентів Київських Медичного, Політехнічного, Кооперативного інститутів, Інституту народньої освіти.

Скільки було осередків СВУ-СУМ-у в Україні, скільки членів вони об'єднували, ніхто точно не знає й ніколи знати не буде, бо поперше, було суворо заборонено вести будь-яку реєстрацію членства, подруге, навіть керівництво СВУ-СУМ-у не могло точно знати, де і скільки членів СВУ-СУМ-у було. Крім того, як автор цієї праці вже зазначав, тисячі української інтелігенції, зокрема молоді, навіть не були формальними членами СВУ-СУМ-у, але лише прихильниками цього руху.

На підставі матеріалів, які впродовж років збирав автор цієї праці, можна твердити без сумнівів, що осередки СВУ-СУМ-у були в Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Чернігові, Вінниці, Полтаві, Миколаєві, Ніжині, Херсоні, Запоріжжі, Умані, Черкасах, Смілі, Житомирі та на Кубані.

У Києві осередки СВУ-СУМ-у були у низці закладів Всеукраїнської академії наук, у Медичному, Кооперативному, Політехнічному, Сільсько-господарському, Зоотехнічному інститутах, в Інституті народньої освіти, у низці технікумів та середніх школах, у видавництвах, кооперації, в інших вели-

ких містах України такі осередки були в закладах ВУАН, у начальних закладах, у видавництвах, кооперативних установах.

За свідченням Наталії Павлушкової, в Київському оперовому театрі уповноваженим СВУ був відомий співак **Михайло Донець**, у Харківському оперовому театрі — **Кіпаренко-Доманський**, кілька членів СВУ працювали в театрі ім. І. Франка в Києві через **Чардиніна** та **Штабового** СВУ впливало на Управління Всеукраїнського фото-кіно. За твердженнями Н. Павлушкової, з СВУ були пов'язані найвидатніші українські малярі, як **Фотій Красницький**, брати **В. і Ф. Кричевські**, **М. Козік**, **М. Бойчук**, **Падалка**⁹⁾.

Дуже міцна організація СВУ, за моїми архівними матеріалами, була в Київському Медичному Інституті (професори, доктори медицини О. Черняхівський, В. Удовенко, Володимир Підгаєцький, Микола Кудрицький, Аркадій Барбар, Михайло Левицький, Валентина Радзимовська, Василь Виноградов та низка інших). У Медінституті було декілька п'яток СУМ.

Надзвичайно сильні п'ятки, за моїми матеріалами та іншими авторами, були в кооперації (керівники Авксентій Болозович, Максим Ботвиновський, Петро Близнюк, Дмитро Коліюх, та інші).

Серед письменників, публіцистів, працівників

⁹⁾ Наталія Павлушкова. Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді. СВУ-СУМ. Збірник 2. Нью-Йорк-Мюнхен. 1964.

видавництв було десятки п'яток СВУ та СУМ-у (ще й донині ми не маємо права оголошувати імена письменників та поетів, які належали до СВУ, але не забуваймо, що у зв'язку з процесом СВУ було зліквідовано не менше як 200 письменників⁹⁾.

За моїми підрахунками у той чи інший спосіб з рухом СВУ-СУМ було пов'язано біля 500 науковців та письменників.

Надзвичайно велику роль у справі пропаганди ідей СВУ, тобто ідей національного визволення, християнського гуманізму та взагалі розповсюдження ідеалістичного світогляду, відіграла Українська Автокефальна Православна Церква. УАПЦ постала в 1921 р., вже за два роки її існування в Україні було 26 єпископів, 2500 священників та дияконів і до 2000 українських парафій¹⁰⁾. У церковний рух активно включилася українська інтелігенція. У складі священства УАПЦ було багато високоосвічених людей, у братствах і сестрицтвах, при парафіях, у церковних хорах та різних харитативних організаціях брали активну участь студенти, вчителі, наукові працівники.

Провідні діячі СВУ дуже добре розуміли велику роль української національної Церкви в боротьбі

⁹⁾ Дивись згадувану нами вище працю: Василь Плющ. Боротьба за Українську Державу під советською владою. Лондон. 1973.

¹⁰⁾ Дивись: М. Явдась. Матеріали до патерика УАПЦ. Мюнхен. 1951. Проф. д-р Н. Полонська-Василенко. Особливості УАПЦ. Український Збірник. Книга 14. Мюнхен. 1958.

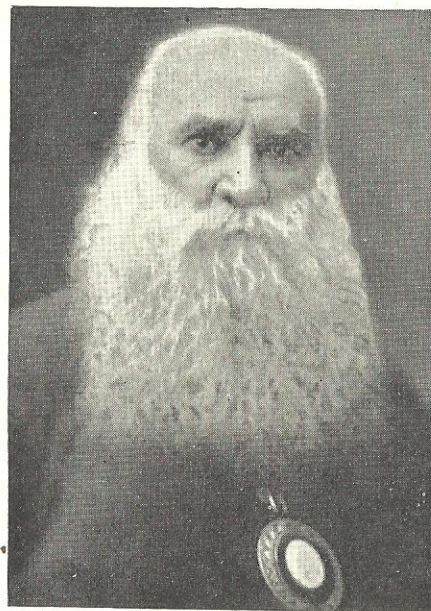
з комунізмом і в справі збереження української духовости та національного самопізнання. Крім того УАПЦ була єдиною напівлегальною можливістю об'єднувати людей.

Велику роль у пропаганді ідей СВУ на відтинку національного виховання та освідомлення селянських мас відіграв кооперативний рух на селі у 1928 році. «Вукоспілка» об'єднувала 41 райсоюзів з 9636 кооперативами, в яких було 3.065.000 членів. «Сільський Господар» об'єднував 22.116 кооперативів із 2.947.000 членів, в «Українбанку» було 17 союзів і 5.800 кооперативів. Крім того існували ще й інші кооперативи та їх об'єднання, як «Промислова Кооперація», «Бурякосоюз», «Книгоспілка» та інші. Впливи СВУ в кооперативних установах були надзвичайно великі¹¹⁾.

Через педагогічну групу СВУ провадилася завзята боротьба за українізацію навчальних закладів та національне виховання молоді. Пощастило в той час майже повністю українізувати середні школи, у великій кількості інститутів, технікумів, професійних шкіл навчальною мовою стала українська¹²⁾.

¹¹⁾ Дивись: Василь Плющ. Боротьба за Українську Державу під советського владою. Лондон. 1973. Наталія Павлушкова. Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді. Збірник СВУ-СУМ. Книга 2. Нью-Йорк-Мюнхен. 1964.

¹²⁾ У порівнянні з сучасним станом, коли викладання майже у всіх вищих навчальних закладах провадиться російською мовою, а дитячі садки, нижчі й середні школи нещадно русифікуються, слід визнати, що тогочасний стан був винятково добрий.

**Митрополит Василь Липківський
(1864-1938?)**

Надзвичайно велику вагу приділяла СВУ видавничій справі. Діячі СВУ розуміли дуже добре, що через друковане слово найзручніше вести відповідну національно-освітню та ідеологічну працю. Не зважаючи на советську цензуру, в ці роки пощастило видати десятки підручників, просякнених національною ідеологією. Н. Павлушкова пише, що майже всі підручники для шкіл склалися за методичними вказівками Науково-Педагогічної Комісії, а членами її та авторами підручників були такі члени СВУ, як Г. Іваниця, Г. Голоскевич, К. Шило, В. Дога та інші¹³).

М. Скрипник у наказі по НКО від 10. 1. 1929 р. писав: «Ці підручники київських авторів, зокрема чільної їх групи, складають до 90% всього числа примірників підручників, що вживаються по сільських школах нашої республіки». Мова була якраз про підручники, які складали члени СВУ.

Спеціальна увага була приділена видавництву красного письменства.

Завдяки впливам СВУ в найбільших тогочасних видавництвах України, як «Книгоспілка», «Держвидав», «Слово», «Рух», «Сяйво» та інші, саме в ці роки пощастило видати повні або майже повні збірки творів українських клясиків, переклади на українську мову творів видатних письменників світової літератури, як Шекспір, Шіллер, Гете, Баль-

¹³) Наталія Павлушкова. Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді. Збірник СВУ-СУМ. Книга 2. Нью-Йорк-Мюнхен. 1964.

рогів народу», «чужоземних агентів». Основним зав'язом, Золя, Ібсен, Гамсун та інші, підтримувано було видання творів молодих українських письменників, які стояли на національних позиціях¹⁴).

Поширення діяльності СВУ-СУМ-у на всю Україну не могло не притягнути уваги советського апарату до праці цих організацій. Органи советської таємної поліції та керівництво комуністичної партії вживають усіх заходів аби просунути в рух СВУ своїх агентів.

З поширенням діяльності, з переходом на гурткову систему, значним збільшенням членства, просякання агентури ГПУ в рух облеглилося. Як широко просяк рух СВУ-СУМ большевицькою агентурою — сказати важко. Деякі відомості про це є у статтях, що друкувалися в «Місії України» в працях автора цієї статті, в працях В. Наддніпрянця, М. Приходька, Д. Соловея та інш.¹⁵).

Арешти і суд

Вже навесні 1929 р. відбуваються масові арешти по всій Україні. Впродовж 1929 р. ведеться слідство у справі СВУ-СУМ-у, при чому цій справі надається такого великого значення, що крім звичайних та надзвичайних слідчих ГПУ Вебера, Брука, Грозно-

¹⁴) Дивись про це: Василь Плющ. Правда про Хрильовизм. Мюнхен. 1954 та вище згадувана праця цього ж автора — Боротьба за Українську Державу під советською владою. Лондон. 1973.

¹⁵) Дивись список літератури на кінцевих сторінках.

го, Леопольда та ін., у слідстві беруть участь видатні діячі КП(б)У, як М. Скрипник, А. Хвиля, П. Любченко, В. Балицький, П. Михайлик та інші¹⁶.

Від 9 березня до 19 квітня 1930 р. «Найвищий суд УССР» розглядав справу 45 членів СВУ у великій залі Державної опери в Харкові. Окупаційна влада та комуністична партія вжили всіх заходів, щоб використати цей процес для розгрому національно-визвольного руху в Україні. Залу суду переповнювали представники комуністичних осередків, спеціально підібрані «активісти» заводів та установ, хід процесу передавали через радіо і коментували в пресі, відбувалися особливі збори в установах та підприємствах, які засуджували «во-

¹⁶ У статті В. Наддніпрянця, вміщеній в часописі «Америка» від 14 лютого 1975 р. ч. 22, подана дуже цікава інформація, що С. Єфремова було на деякий час з харківської в'язниці перевезено до Москви, де його помістили у гарному мешканні і в добрих побутових умовах. Там його, за твердженням В. Наддніпрянця, відвідували «різні високої ранги урядовці ГПУ» і навіть «сам Нарком Внутрішніх Справ ССРСР — Ягода». Всі ці високі урядовці ГПУ допитували С. Єфремова і намагалися його схилити до «розкаяння». Нарешті С. Єфремова, за твердженням В. Наддніпрянця, повезли до Кремля, де він був прийнятий Сталіном у присутності С. Косіора (тодішнього Генерального секретаря ЦК КП(б)У, тобто найвищого пана уярмленої України) та Лазаря Кагановіча. Під час цієї бесіди Сталін та Косіор схилили С. Єфремова визнати провини свої та своїх товаришів, відректися від ідей СВУ, підписати заяву розкаяння. Така пропозиція була ще раз повторена Станиславом Косіором у будинку ЦК ВКП. С. Єфремов всі ці пропозиції рішуче відкинув.

данням процесу було скомпромітувати український визвольний рух, виставити його діячів, як «контрреволюціонерів», «чужоземних агентів», «зрадників українського народу».

Склад суду, державних та громадських обвинувачів, свідків був ретельно підібраний політбюром ЦК КП(б)У і був затверджений спеціальною ухвалою ВУЦВК.

Головою суду було призначено колишнього члена УПСР (Української партії соціалістів-революціонерів) — комуніста Антона Приходька, членами суду: Гаврила Одинця (теж кол. члена УПСР, члена ЦК Організації незаможних селян), Коробенка (робітника заводу «Арсенал», що колись був осередком комуністичного руху в Києві), представника Науково-технічного відділу Всеукраїнської ради професійних спілок, проф. Івана Соколянського, селянку Корженкову, проф. Волкова. Державними обвинувачами були: заступник народного комісара юстиції та старший помічник генерального прокурора УССР Павло Михайлик, заступник прокурора найвищого суду Ахматов, прокурор народного комісаріату Юстиції Якимішин та прокурор окружного суду в Києві Бистриков. Громадськими обвинувачами були Панас Любченко (колись видатний член УПСР (боротьбістів), потім голова народних комісарів УССР), проф. Олексій Соколовський, письменник Олекса Слісаренко, він ВУАН (Всеукраїнської академії наук) мав виступати, як обвинувач, академік, відомий математик проф. Михайло Кравчук, але він відмовився від участі у цій судовій комедії, пославшись на хворобу.

Були й оборонці — 14 членів ксегії оборонців, з них 10 жидів.

Ми не маємо можливості, за браком місця, докладно зупинятися ні на ході «слідства», ні на описі «процесу». Методи слідства та ведення «політичних процесів» у ССРСР вже дуже добре відомі в усьому світі.

На слідстві, як відомо, вживалися всі засоби психічного та фізичного тиску на підсудних, аби вони визнали свою «вину», тобто призналися, що вони «контрреволюціонери», «чужоземні агенти», «шпигуни», «реставратори поміщицько-капіталістичного ладу», «закляті вороги українського народу» і т. п.

На суді і прокурори, і громадські обвинувачі, і судді вживали всіх заходів, аби довести те, що «встановили» «слідчі», довести обвинувачених до признання їх вини та «розкаяння».

Ні на слідстві, ні на суді довести все, запляноване Москвою та її агентурою в Україні (ЦК КП(б)У, ВУЦВК, ГПУ тощо), не пощастило. Всі підсудні трималися гідно і призналися лише до одного, що вони боролися за визволення українського народу з-під московської окупації, за створення демократичної держави, боролися за розвиток, розквіт української культури, економіки, за нормальне, вільне життя свого народу¹⁷).

¹⁷) Докладно про процес СВУ-СУМ: Василь Плющ. Боротьба за Українську Державу під советською владою. Лондон. 1973; Спілка Визволення України. Стенографічний звіт з судового процесу, Харків, 1931, та інші праці — дивись список літератури наприкінці книжки.

Кого ж судили в Харківському оперовому театрі у березні-квітні 1930 року?

Судили всю Україну, при чому не лише тогочасну, але Україну минулого та майбутнього.

На лаві підсудних сиділи не лише 45 підсудних, про яких ми будемо згадувати далі. Ні, на лаві підсудних сидів увесь український народ, всі борці за його волю й долю в минулому — оті запорозькі козаки, що боролися з окупантами України з півночі, півдня, заходу й сходу, оті гетьмани, як Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Іван Мазепа, які впродовж століть боролися з Москвою. Безпосередньо до судової відповідальності були притягнені діячі визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. на чолі з гол. от. Симоном Петлюрою, вояки українських армій, повстанці 1920-1924 рр., на лаві підсудних сиділи не лише Сергій Сфремов, Микола Павлушков, Людмила Старицька-Черняхівська і їх друзі, а тисячі й десятки тисяч діячів української науки, культури, вчителів, кооператорів і нарешті мільйони українських селян, які вневдовзі заплатили за свої «пробини» голодовою смертю.

На лаві підсудних сиділи не лише тогочасні націоналісти і націоналісти минулих століть, але всі, хто мав лише у майбутньому боротися за волю й долю свого народу, за його культуру, вільний соціальний та економічний розвиток.

Вже тоді судили майбутніх Шухевичів, Симоненків, Морозів, Чорноволів, Плющів, Зарицьких та інших сучасних борців за права народу і права людини.

Так, на лаві підсудних сиділа вся Україна, Україна минулого, тогочасного й майбутнього.

Це парадоксально, але на лаві підсудних сиділи і самі обвинувачі, судді та сотки їх попліднотачів з лав українських комуністів, які перед, під час і декілька років після процесу допомагали Москві вишукувати і нищити українських націоналістів, але вже самі були засуджені на знищення, бо, як не як, належали до того самого українського народу, які віки ставив, ставить і буде ставити опір Москві.

Вибрано було для процесу лише 45 представників української еліти, а саме:

1. **Сергій Єфремов**, 53 роки, визначний український вчений історик літератури, брав участь в українському громадському житті від кінця 19 ст., колишній редактор українського щоденника «Рада», ідеолог і теоретик Української партії радикальних демократів, ідеолог та голова ЦК Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ), один з організаторів ВУАН, віцепрезидент її, голова БУД і СВУ, заступник голови Української Центральної Ради.

2. **Володимир Чехівський**, 54 роки, член ЦК Української партії соціал-демократів (УПСД), колишній прем'єр уряду УНР, відомий церковний діяч.

3. **Володимир Дурдуківський**, 55 років, відомий український педагог, директор Першої української гімназії ім. Т. Шевченка, колишній член УПСФ, керівник Науково-педагогічної комісії ВУАН.

4. **Йосиф Гермайзе**, 37 років, професор Київського інституту народньої освіти, колишній видатний діяч УПСД, завідувач кабінету марксизму при ВУАН.

5. **Андрій Ніковський**, 44 роки, науковий співробітник ВУАН, видатний український журналіст і письменник, колишній член ЦК УПСФ, колишній міністер закордонних справ в уряді УНР.

6. **Людмила Старицька-Черняхівська**, 60 років, письменниця і перекладачка, активна громадська діячка ще за дореволюційного часу, колишній член УПСФ.

7. **Олександр Черняхівський**, 60 років, професор гістології Київського медичного Інституту, визначний науковий і громадський діяч, один із засновників «Братства тарасівців», член УПСФ.

8. **Микола Павлушков**, 26 років, студент Київського ІНО, один з організаторів ТЕЗ-у та СУМ-у, голова СУМ-у.

9. **Борис Матушевський**, 22 роки, студент Київського ІНО, один з організаторів та провідників СУМ-у.

10. **Володимир Удовенко**, 49 років, професор загальної гігієни Київського медичного інституту, видатний вчений та громадський діяч, науковий співробітник ВУАН.

11. **Михайло Слабченко**, 47 років, академік, професор Одеського ІНО, видатний вчений, колишній член УПСД.

12. **Олександр Гребенецький**, 55 років, педагог, співробітник ВУАН, колишній член УПСФ.

13. **Всеволод Ганцов**, 37 років, філолог, професор, співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

14. **Василь Дога**, 44 роки, професор Київського ІНО, науковий співробітник ВУАН член УПСД.

15. **Григорій Іваниця**, 38 років, філолог, професор Київського ІНО, науковий співробітник ВУАН, автор багатьох підручників, колишній член УПСД.

16. **Григорій Голоскевич**, 45 років, мовознавець, редактор словника української мови, науковий співробітник ВУАН, колишній член Української Центральної Ради, колишній член УПСФ.

17. **Константин Шило**, 32 роки, завідувач редакторського відділу Держвидаву, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

18. **Григорій Холодний**, 44 роки, керівник Інституту української наукової мови (ІУНМ) ВУАН, професор Київського ІНО, колишній член УПСФ.

19. **Михайло Івченко**, 40 років, видатний письменник, керівник письменницької групи СВУ, колишній член УПСР.

20. **Володимир Підгаєцький**, 41 рік, професор професійної гігієни Київського медичного інституту, науковий співробітник ВУАН, колишній член Української Центральної Ради, колишній член УПСД.

21. **Володимир Щепотаєв**, 50 років, професор Полтавського ІНО, колишній член УПСФ.

22. **Валентин Отамановський**, 37 років, видатний український громадський діяч, директор Вінницької філії Всенародньої бібліотеки України, голова

підпільного Братства Самостійників і член Братства Українських Державників.

23. **Микола Кудрицький**, 46 років, старший асистент Київського медичного інституту, науковий співробітник ВУАН, колишній член Української Центральної Ради, кол. член УПСД.

24. **Аркадій Барбар**, 50 років, лікар-терапевт, лектор Київського медичного інституту, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

25. **Юрій Трезвинський**, 49 років, учитель, колишній член УПСФ.

26. **Ніна Токарівська**, 41 рік, учителька, колишній член УПСД.

27. **Андрій Заліський**, 44 роки, учитель, колишній член УПСФ.

28. **Микола Білий**, 30 років, учитель.

29. **Любов Біднова**, 54 роки, учителька.

30. **Микола Кривенюк**, 59 років, біолог, науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ, колишній член УПСД.

31. **Володимир Страшкевич**, 54 роки, науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ, колишній член УПСД.

32. **Вадим Шарко**, 47 років, професор математики, науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ.

33. **Константин Туркало**, 37 років, інженер-хімік, редактор ІУНМ, колишній член Української Центральної Ради.

34. **Авксентій Болозович**, 49 років, кооператор, професор Київського кооперативного інституту, колишній член УПСР.

35. **Максим Ботвинівський**, 41 рік, кооператор, колишній член УПСР, член Головної управи Української молочарської спілки.

36. **Зиновій Маргуліс**, 50 років, член колегії оборонців, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСФ.

38. **Петро Близнюк**, 49 років, кооператор, кол. комісар Центральної Ради у Маврії.

39. **Петро Єфремов**, 46 років, професор Дніпропетровського ІНО, колишній член УПСФ.

40. **Микола Лагута**, 34 роки, професор ІНО в Миколаєві, колишній член УПСР.

41. **Йосип Карпович**, 43 роки, викладач у школі в Чернігові, колишній член УПСФ.

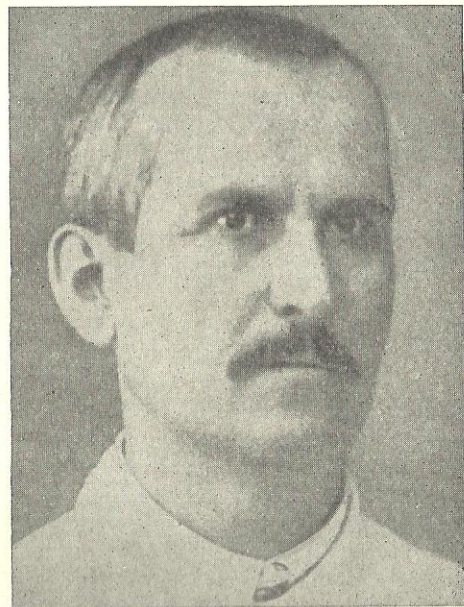
42. **Тарас Слабченко**, 25 років, учитель в Одесі. Секретар Одеського наукового т-ва ВУАН.

43. **Кирило Панченко-Чаленко**, 42 роки, педагог в Одесі.

44. **Віктор Дубровський**, 50 років, редактор ІУ-НМ, завідувач видавничого відділу Цукротресту, науковий співробітник ВУАН.

45. **Микола Чехівський**, 53 роки, священник УАПЦ.

17 квітня 1930 року закінчився судовий процес. Суд вийшов на нараду, щоб вирішити долю підсудних. Вся Україна з напруженням чекала вироку. 19 квітня було оголошено присуд 12 обвинуваченим: С. Єфремова, В. Чехівського, В. Дурдуківського, Й. Гермайзе, А. Ніковського, Л. Старицьку-Черняхівську, О. Гребенецького, О. Черняхівського, В. Ганцова, М. Павлушкова, А. Барбара, В. Удовенка, — було засуджено на кару смерти, яку суд

Володимир Чехівський

визнав за можливе не застосовувати, а замінити її ув'язненням від 5 до 10 років.

Решту обвинувачених засудили на кару в'язниці від 2 до 5 років. При чому 9 обвинувачених мали умовний присуд.

Всі засуджені втратили громадянські права та свої становища. Майже для всіх підсудних цей, ніби «м'який», присуд був рівнозначний з присудом смерти, страшною, бо повільною.

З усіх суджених на процесі ми знаємо лише одного, що зберіг своє життя і живе тепер на еміграції у ЗСА; всі інші загинули по таборах, ізоляторах або по виході з них.

Але прилюдний суд 9 березня — 19 квітня був лише частиною акції знищення руху СВУ-СУМ.

По всіх містах України в'язниці наповнилися українськими інтелігентами, селянами, робітниками — і в першу чергу українською молоддю, яку підозрівали в приналежності до СВУ та СУМ-у. Хвиля арештів тривала довгий час після процесу, більшість арештованих без суду, або присудами так званої трійки ГПУ, було заслано на довгі роки до найгірших таборів північної Росії. Сотні потягів везли до Сибіру та на північ найкращий цвіт України.

Важко встановити скільки саме українських патріотів було арештовано та без суду знищено в підвалах НКВД чи в концентраційних таборах.

Арештували та засиляли переважно наукових та культурно-освітніх працівників, професорів, викладачів вищих шкіл, працівників ВУАН, письменників, журналістів, духовних осіб, учителів серед-

ніх та нижчих шкіл, кооператорів, але також селян і робітників.

За моїми підрахунками під час та після процесу СВУ-СУМ було репресовано або знищено 25 дійсних членів ВУАН, біля 55 істориків, 15 археологів, 30 літературознавців, 20 мовознавців, 15 етнографів, 20 мистецтвознавців, 20 видатних педагогів, 15 економістів, 10 математиків, 10 ботаніків, 15 геологів, географів, 15 зоологів та мікробіологів, біля 40 медиків 30 правників — наукових співробітників ВУАН¹⁹).

Загинуло або було репресовано біля 200 письменників, 15 митрополитів та архієпископів, 18 єпископів, сотки кооператорів, вчителів, агрономів.

Павло Постишев у звіті на пленумі УКП(б)У 19 листопада 1933 року подав, що лише із системи народного комісаріату освіти було «вичищено» понад 2 000 осіб, з них 300 наукових і редакційних працівників, з кооперації та «Заготзерна» було викинено 1 000 осіб.

Затонський звітуючи в 1933 році про стан мережі наукових установ України, подав, що за 1 рік було ліквідовано 122 установи, зникло біля 2 000 науковців і сотки аспірантів.

За низкою авторів (Н. Павлушкова, В. Надніп-

¹⁹) Докладно про знищення у ці роки науковців дивись працю: Василь Плющ. Боротьба за Українську Державу під советською владою. Лондон. 1974, де перераховано за прізвищами біля 300 наукових робітників.

рянець, С. Підкова, О. Калинник та інші) лише за справу СВУ-СУМ-у було знищено або заслано понад 30 000 осіб²⁰).

Д. Бурко вважає, що під час і після процесу виарештовано було понад 40 000 інтелігенції і селян України²¹). С. Николишин подає відомості про розстріл без суду 2 000 членів СУМ-у²²).

О. Калинник твердить, що від 1923 р. по кінець 1928 р. було знищено або репресовано 12 тисяч українських науковців та вчителів. З 1929 до кінця 1932 р. — 32 тисячі, від 1933 до кінця 1939 р. — 8 тисяч, а разом за ці роки — 52 тисячі²³).

Б. Левицький відмічає, що лише в часах т. зв. «сжовщини» впало жертвою советського окупаційного терору в Україні 8 000 000 осіб, серед них тисячі наукових співробітників і письменників²⁴).

За О. Калиником, було репресовано з 1921 р. до 1941 р. 335 письменників²⁵).

²⁰) Дивись праці згаданих авторів у Збірниках СВУ-СУМ. Книги 1-2.

²¹) Д. Бурко. Українська Церква під московсько-советським режимом.

²²) С. Николишин. Культурна політика більшовиків і український культурний процес. На чужині. 1947.

²³) О. Калинник. Терор в Україні за Скрипника. Збірник СВУ-СУМ. Книга 2. Нью-Йорк—Мюнхен. 1964.

²⁴) Borys Lewytsky. Vom Roten Terror zu sozialistischen Gesetzlichkeit. Der sowjetische Sicherheitsdienst. München. 1961.

²⁵) О. Калинник. Терор в Україні за Скрипника. Збірник СВУ-СУМ. Книга 2. Нью-Йорк—Мюнхен. 1964.

За Глобенком, із 1933 р. до 1941 р. «зникло» біля 100 письменників²⁶).

Н. Павлушкова пише, що керівник ГПУ УССР Балицький під час слідства у розмовах з Єфремовим, Павлушковим та Дурдуківським заявив, що в справі СВУ й СУМ-у ув'язнено понад 40 000 людей, в тому близько 8 000 молоді²⁷).

Втрати українського народу у зв'язку з процесом СВУ-СУМ були жахливі, але вони зрозуміло не могли ліквідувати загальноукраїнського спротиву московському окупантові, ліквідувати український визвольний рух. Крім того, що не можна було виарештувати всю українську інтелігенцію, залишилася ще одна величезна сила, яка без уваги на всі важкі втрати ставила далі опір.

Це було українське селянство.

Українське селянство за роки національної революції та в 1921-1930 зміцнилося духово, національно, економічно. Без перемоги над українським селянством неможлива була перемога Москви над Україною, перемога комуністичної системи, перемога русифікаційного курсу КП ССРСР та московської влади.

Це дуже добре розуміла Москва.

І тоді Москва, на жаль, не без допомоги українських комуністів, опрацювала і провела в життя

²⁶) Микола Глобенко. Література й терор. «Визвольний Шлях», Лондон, ч. 6, 1955.

²⁷) Наталя Павлушкова. Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді. СВУ-СУМ. Збірник. Книга 2. Нью-Йорк—Мюнхен, 1964.

жахливий, нелюдський плян зламання цього спротиву шляхом фізичного знищення мільйонів українського населення за допомогою голоду.

Про знищення української людности голодом писалося вже досить багато²⁸⁾. Тут лише нагадаємо, що за низкою авторів (В. Кубійович, Т. Сосновий, Д. Соловей, Н. Тимошев, С. Скшипек, В. Г. Чемберлен, М. Приходько, К. Меннінг, С. Шварц, І. Курганов та інші) унаслідок штучного голоду в Україні загинуло біля 7 000 000 людей нествердженого, не враховуючи числа жертв з Ростовщини і Кубані.

Отже розгром української еліти під час процесу СВУ-СУМ-у та після цього процесу, знищення мільйонів українського селянства, сталінський, постишевський, ежовський та інші терори нібито привели до знищення т. зв. «українського націоналізму».

Перед другою Світовою війною Україна в національно-духовому відношенні уявляла собою нібито кладовище, — замордованих мільйонів людей, кладовище стероризованих, мовчазних мільйонів. На цьому кладовищі нібито панувала смертельна тиша.

Але це була лише уявна тиша. Глибоко в підземеллі продовжувалося життя українського народу, жила, як і раніше вільна думка цього народу, жили

²⁸⁾ Про голод в Україні в роках 1932-1933 є такі праці автора цієї статті: Prof. Vasyl Plushch. Genocide of the Ukrainian People. München. 1973. Dr. Wasyl Pluschtsch. Mord am Ukrainischen Volk. München. 1973. Василь Плющ. Боротьба за Українську Державу під советською владою. Лондон. 1973. В усіх цих монографіях подано досить велику літературу про голод в Україні.

мрії про вільне існування у своїй незалежній державі, виростили нові кадриборців за світле майбутне.

Прийшла друга Світова війна і вже при першому наступі німецького війська на російську імперію мільйони українських вояків кинули зброю, бо не хотіли боротися за російсько-комуністичну «в'язницю народів».

Без уваги на винятково важкі умови життя під німецькою окупацією, несамовитий гітлерівський терор, відновлюється культурне, політичне та економічне життя, проголошується відновлення Української Державности.

А коли український народ переконався, що гітлерівський терор не кращий, ніж сталінський, він створив Українську Повстанську Армію, мабуть єдину в історії людства народню армію, яка понад п'ять років провадила боротьбу проти двох величезних потуг світу: німецької гітлерівської та московської комуністичної імперій без чужої допомоги.

У нерівній боротьбі ще раз був знищений і цей спротив українського народу. Почалися нові масові репресії, висилання мільйонів на північ Росії, до Казахстану, знову почався геноцид українського народу.

Але вже наприкінці 50-их та в 60-их роках починається нова хвиля національного відродження, нова боротьба за українську культуру, за вільний розвиток народу та окремої людини. Поруч легендарних борців за волю України, волю людини Юрія Шухевича, Катерини Зарицької, Горнового та соток інших вояків УПА та діячів ОУН, встають на боротьбу з московським окупантом проти тиранії В. Симо-

ненко, В. Чорновіл, В. Мороз, Л. Плющ, Л. Лук'яненко, Ігор та Ірина Калинці, Н. Сстроката, С. Караванський, М. Осадчий, Іван та Надія Світличні, Є. Сверстюк, І. Гель, В. Стус, З. Красівський та тисячі інших.

Західній світ впродовж десятиліть майже не звертав уваги на безперервну запеклу боротьбу українського народу за свою національну волю і одночасно за права людини, проти московського тоталітаризму. Останні роки західній світ децю «прозрів» і почав добачати пригнічення людини в ССРСР, її безправ'я, відсутність вільної думки в комуністичних державах, національне переслідування, терор, релігійне переслідування. Але модним є писати і говорити про жидівських і російських проти-режимників, про гноблення та переслідування жидів, при чому росіяни — інакодумаючі, як О. Солженіцин, В. Максимов, А. Синявський, А. Сахаров та інші пишуть і говорять переважно про гноблення людини, про безправ'я, про терор взагалі, про страждання «русского народа», але майже не згадують про гноблення, експлуатацію і нищення українського, білоруського, грузинського, литовського, латиського, естонського народів, про гноблення, експлуатацію і нищення всіх національностей в ССРСР, затиснення їх національного, культурного та економічного розвитку²⁰).

²⁰) Цікаво, що такі видатні інакшедумаючі, як О. Солженіцин та П. Чавгавадзе, згадуючи у своїх книжках про процес СВУ-СУМ, розглядають діяльність цих організацій як протирежимову, а не національно-визвольну, а низка інакшедумаючих росіян і сьогодні стоять на позиціях «єдиної, неділимої Росії».

Сергій Єфремов

Коли ж будемо об'єктивні, то побачимо, що найбільшій спротив російському, комуністичному режимові, спротив нелюдській так званій марксо-ленінській ідеології, найбільшу боротьбу за права людини провадять саме не росіяни, а пригноблені впродовж віків інші нації колишньої російської імперії, а тепер ССРСР.

І це цілком зрозуміло. Коли «прогресивні» елементи московського народу провадять боротьбу за «демократизацію» російсько-комуністичного режиму, за певні політичні, соціальні чи економічні реформи, за послаблення тиску на російську людину, за надання їй більше прав, українці, білоруси, естонці, латиші, литовці, грузини, казахи та інші пригноблені Москвою нації, борються за своє національне існування.

Росіянам, як нації, а також існуванню російській советській імперії ніхто ззовні не загрожує. Навпаки, російська советська імперія зростає і набирається могутності. Вона стала, коли не першою, то безумовно другою щодо сили потугою в світі. Біологічно росіяни зміцнюються за рахунок русифікації українців, білорусів, балтійців, татарів, грузинів та інших народів, бо зрозуміло, що менш стійкі елементи кожної нації, під тиском терору, переходять у лави панівної нації.

Українцям, білорусам, грузинам, литовцям, латишам і іншим національностям ССРСР загрожує не лише загин їхньої культури, мови, національних особливостей, їхньої економіки, політичного існування, але їхнього національного існування.

Зрозуміло тому, що спротив націй ССРСР проти панівної російської нації є не лише спротивом проти московського комуністичного режиму, боротьбою за його демократизацію, за права людини, боротьбою за волю людини, але боротьбою за їх існування. Зрозуміло тому, що як у свій час СВУ-СУМ ставили ясно питання про потребу розвалити нарешті «в'язницю народів» Росію, дати можливість всім націям російської імперії — ССРСР вільно розвиватися, мати свої національні держави, так і тепер боротьба йде не за якісь більш чи менш значні зміни режиму, чого вимагають російські протирежимники, а за радикальну зміну — повалення останньої в світі імперії — російської імперії — ССРСР.

Це мусіли б зрозуміти, як усі прогресивні сили вільного світу, всі народи земної кулі, так і наші українські реалітетники.

Ми українці, на чужині мусіли б добре зрозуміти, що лише об'єднаними силами українців «у розсіянні суцях» (без уваги на світоглядіві, політичні чи які інші розходження) з нашим народом в Україні та з іншими поневоленими Росією народами ми зможемо розвалити російську імперію і на її руїнах побудувати вільні, демократичні держави тепер поневолених націй ССРСР.

Вийняткове значення руху СВУ-СУМ, якраз і полягає в тому, що після декількаразових історичних спроб знайти спільну розв'язку співіснування України з Московщиною (спроби ще за часів України-Руси, спроби за часів Гетьманщини, спроби за часів лютневої революції і нарешті спроби україн-

ських комуністів знайти спільний шлях з росіянами в рядах ССРСР), рух СВУ-СУМ категорично, раз назавжди відмовився від подібних спроб і поставив ясне беззаперечне гасло потреби повної самостійності України.

Другим надзвичайно важливим постулятом, який виставив рух СВУ-СУМ-у, був постулят повного, беззастережного об'єднання всіх національних сил, підпорядкування інтересів класових, партійних — інтересам нації, як цілого.

Треба було пережити советську окупацію, безоглядне поневолення українського народу з боку комуністичної Москви, щоб підвестися до розуміння, що форма державного, економічного устрою є другорядною справою, в порівнянні з постулятом свого національного існування³⁰).

³⁰ У 1951 р. на чужині група професорів вищих навчальних закладів України та політичних і громадських українських діячів, за ініціативою і під керівництвом автора цієї статті, відновили діяльність СВУ на чужині. Ще раніш група української молоді створила на чужині Спілку Української Молоді.

Автор не зупиняється на історії виникнення цих двох організацій та їх діяльності, бо це окрема тема, яка безпосередньо не стосується вищенадрукованої праці автора про СВУ-СУМ.

Можливо, що у 30-річчя чи 50-річчя заснування цих організацій доцільно буде зупинитися, з історичної перспективи, і на їх діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень Спілки Визволення України (на чужині), чч. 1-19 за 1952-1958 рр.
2. Глід Степан. Про організацію, програму й тактику СВУ. «Визвольний Шлях», ч. 5 (68) від травня 1950 р. Лондон.
3. Ковалевський Микола. Україна під червоним ярмом. Варшава-Львів, 1936.
4. Ковалевський Микола. Спілка Визволення України на Харківському суді. Спілка Визволення України. Збірник 1. Мюнхен 1953.
5. Kowalewskij Mykola Dr. Schauprozess gegen Ukrainische Patrioten in Charkiw 1930. Russischer Kolonialismus in der Ukraine. Berichte und Dokumente. München 1962.
6. Ковалевський Микола. Опозиційні рухи в Україні й національна політика ССРСР (1920—1954). Мюнхен 1955.
7. Крилов І. До питання про освітньо-виховні ідеали СВУ. Український Збірник. Книга 5. Мюнхен 1956.
8. Krylov I. Educational and Pedagogical Aims of the Union for the Liberation of the Ukraine. Ukrainian Review. Vol. III. Munich 1953.
9. Місія України. Орган Головної Управи Спілки Визволення України. (На чужині), ч. 1-30 за рр. 1957-1973.
10. Наддніпрянець Володимир. «Нація над класами! — Держава над партіями!» (В 50-ліття заснування СВУ-СУМ), «Америка» за лютий 1975 р.
11. Наталія Павлушкова. Про слідство й суд у справі СВУ. «Український Самостійник», ч. 12 (434) за грудень 1960 р.

12. Наталія Павлушкова. Спілка Визволення України і Спілка Української Молоді (Спогади). СВУ-СУМ. Збірник 2, Нью-Йорк-Мюнхен 1964.

13. Петлюрівщина перед пролетарським судом. (Спілка Визволення України). Вінніпег 1930.

14. Пігідо Федір. Україна під большевицькою окупацією. Мюнхен 1956.

15. Підкова Степан. До історії Спілки Визволення України. Спілка Визволення України. Збірник 1. Мюнхен 1953.

16. Плющ Василь. Спілка Визволення України, її мета та ідеї. Мюнхен 1952.

17. Плющ Василь. Історія Спілки Визволення України та Спілки Української Молоді на Батьківщині. Мюнхен 1955.

18. Плющ Василь. Правда про хвильовизм. Мюнхен 1954.

19. Плющ Василь. Спілка Визволення України. Український Збірник. Книга 5. Мюнхен 1955.

20. Plyushch V. The Union for the Liberation of the Ukraine. Ukrainian Review. Vol. III. Munich 1956.

21. Plyushch V. The Union for the Liberation of the Ukraine. The Ukrainian Quarterly. Vol. XI. New-York 1955.

22. Plyushch V. The discovery and the trial of the Union for the Liberation of Ukraine. The Ukrainian Quarterly. New-York 1955.

23. Полонська-Василенко Наталія. С. О. Єфремов. (Спогади). СВУ-СУМ. Збірник 2. Нью-Йорк-Мюнхен 1964.

24. Полонська-Василенко Наталія. Українська Академія Наук. Нарис історії. Частина 1-2. Мюнхен 1955-1958.

25. Ратушний Іван. З народом і для народу. СВУ-СУМ. Збірник 2. Нью-Йорк. Мюнхен 1964.

26. Соловей Дмитро. Голгота України. Вінніпег 1953.

27. Спілка Визволення України. Збірник 1. Мюнхен 1953.

28. Спілка Визволення України й Спілка Української Молоді. Збірник 2. Нью-Йорк-Мюнхен 1964.

29. Спілка Визволення України. Стенографічний звіт з судового процесу. Харків 1931.

З уваги на технічні причини в списку літератури подано лише найважливіші праці. Для своєї статті автор використав більше праць, деякі з них подані у примітках при тексті. Крім того для статті використані всі публікації СВУ на чужині та архів СВУ, що була відновлена на чужині в 1951 р. та особистий архів автора.

З М І С Т

Наростання загальнонаціональної боротьби	8
Засади програмового становища національного визволення	10
Початки організування СВУ-СУМ	13
Форми діяльності СВУ-СУМ	15
Арешти і суд	23
Література	45